

עם „ימי צקלג“ לס. יזהר

מאת נתי כוגד

מור, מוצא יזהר את המדיום הלשוני המתאים לכל רגע ורגע, לכל תמורה ואפיוזודה גם כשהוא פורץ לשם כך את כל „חוקי הדקדוק ותחביר“, לִי מגינת לבם של מדקדקים, כנראה, אך לתועלת הרבה של מחברי ספרי הדקדוק לעתיד-לבוא, כאשר ילמדו אלה שחוקי-הלשון נקבעים לאחר מִי עשה ולא כמסגרת כפויה מראש...

הסיטואציה והאנשים אשר בה

אין צורך לומר, שכשם שבחר הִי מספר בסיטואציה מסוימת, הסתִי אינה כל־צרכה לעקרון האמנותי, הִי פריטיבלִי, שבו בחר מטעמים מובנים — כך בחר גם בדמויות הפועלות מתוך נאמנות לאותו עקרון עצמו, במלים אחרות: הדמויות נבחרו כִּי על־מנת שיהיו האנשים מסוגלים, בִּי תונים אלה, לתח את את כל מה שִׁבִי יכולתם לתת, להתגלות בכל כוחותִי נפשם, בכל „המטען הביורגרי“ שִׁלִי הם: כליכך, כמובן, בתנאי אחד, הנשמר בקפדנות בכל הספר, שִׁמִּשִׁ עִן זה יתגלה ויסופר רק כדי מהלךִי הדברים עצמם, כפועל־יוצא מן הסִי טואציה, ולא יסופר לעולם על־ידי המספר, היודע על חיי גיבוריו יותר משהם יודעים על עצמם ויותר משהם מסוגלים לגלות לעצמם, ולגו, בגִּתִי נים אלה.

לדעתי, אין שום אפשרות ושום צידוק לבחון את מבחר הדמויות הִי פועלות ב„ימי צקלג“ על־פי תונים מוקדמים כלשהם, שפחץ לתחום הִי יצירה עצמה, כל נסיון לבדוק את „מחויבות“ הדמויות כנציגיהם של „בני הדור“ גידון מראש לכשלוֹן רִי אינו עלול אלא להפריע לקריאה הנִי בונה, העשויה להתנוגד, שכל עיקרה בכך שהיא פוגשת באותם אנשים המופיעים בספר ולומדת להכירם לִי איטה וליטול חלק בעובר בהם, מִבִי לִי לדונם מראש על־פי הנחות מוקדִי מות, במידה שיש צידוק, לא אִת קִי ריאה, לבהינת מבחרי־הדמויות על־פי נתונים שמעבר ליצירה, אינו יכול לבוא אלא כתוצאה של היחסים הנקשרים בין דמויות אלו שבספר לִי בין המציאות שמחוצה לתחום הסִי שה ימים אלה של ימי צקלג, ואין ספק שבעיה זו מן הדין ומן הראוי שתעסיק גם את הקורא, כפי שעוד נראה להלן, אך לגבי המישה ימים אלה עצמם, צריך לומר שבחירתו של יזהר בדמויותיו מצדיקה את עִי מה לחלוטין, אם גם פה ושם דומה שעושה המספר עוול לא־מוצדק לא־ הדים מ„גיבוריו“ (כגון יעקבסון רִי אברום ועוד), שמקפה הוא את חלקם בהתרחשות לא מטעמים הנובעים מִי הגיוֹן־היצירה אלא מטעמים של העִי דפה אישית או סלידה אישית, שאינה מוסברת כלל ביצירה עצמה, אך לגבי רובירובם של האנשים הפועלים בימי צקלג, ניכר צידוקה של הבחירה בכִּי שאנו מתקשרים אליהם לאטנו, תוֹן כדי מהלך־ההתרחשות, מכירים אותם יותר ויותר ועשויים להקשיב יותר גם לתגובותיהם השונות וגם לדברִי הם ואף ליטול חלק בכִּי, עד שלגבי אחדים מהם, לפחות, צר לנו באמת כאשר הם „יורדים מהבמה“, לא רק בשל תגובת־הצער הרגשנית על מוִי תם, אלא גם משום שהם חסריִם, בפשטות, בנוף־האנושי של „ימי צקִי לג“, אכן, אין ההתקשרות הזאת לִי מויות אישיות ביותר, לפי המושִי גים המקובלים, לאמור, לא פעם עִי שויים אנו אפילו שלא להבחין במִי הכתוב מדבר, בבני או בברזילי, בקִי בי או בעמיהי, הסיבה לכך הריהו מובנת והגיונית: הדרך שבה נבנית הסיטואציה המסוימת של „ימי צקִי לג“ אינה מאפשרת כמעט עיצוב אי־ דיבידואלי שלם ומחייבת את הסופר, כאמור, לגלות בעיקר את תגוֹבִי תיהם של „גיבוריו“ על הנתונים הקיימים, ומסילא, תגובות אלו עשִי יות להיות לא־פעם נחלתו של בני כנחלתו של ברזילי, של קובי ושל עמיהי, ואולם, בשעה שיש רואים בתגובות אלו, מוחשיות הן ביותר, פרי מציאות אנושית חיה מאוד, נִי תנת מאוד להמחשה, בתנאים המתוִי ארים, לא בלבד שיכולים אנו להאִי מין, אלא אף חייבים להאמין — מִי כורח תיאורו של המספר ולא מִי רח „המציאות“ האובייקטיבית, השוִי נה כמובן מן „המציאות הספרותית“ (וכאמור לעיל, אינה ניתנת כלל לגִי (טוף בעמוד ב')

מטני-במעלה, הרי ב„ימי צקלג“ נִי תנת „זכות־קיום“ שווה לכל אספִי הלשון השונים, הדרישים לחיִי אור נוף, למשך־הרחורים, כמו גם לשיחה קטועה, או לתיאור קצר־נשִי סה וקצוב של הפגזת יקרב, גם הִי מעבר בין אספִי־תיאור אחד לשני, כלומר, בין פבנה לשוני אחד לשני, אינו ניתן כאן על דרך הקונטרסט, שבסיפורי יזהר הקודמים הבליט במִי פורש להיכן נוטה חיבת המספר, אלא על דרך ההמשכיות הרצופה, המתונה בעובדה שכל רגע מתמלא „מהוליות“ שלו, נבדל מקודמו אך קיים לעצמו בשרשרת הרגעים המצִי טרפת לחמישה ימים שרק במלאותם הם בוראים את הווית „ימי צקלג“, דומה שאי־אפשר כלל להביא דוגִי מאות לגמישות נפלאה זו של הלשון, כיוון שמצויות הן בכל עמוד מעמודי הספר, אך דייה אולי אחת בלבד הִי העמידנו על העיקר:

...קליע אחד שנתקל, כנראה, ביוִי הביקחה למעלה, נתפצה בוימור צִיִי חגי, כצעקה טובע על נפשו, לקום? לרוץ? להוסיף לשכב? מה הדבר הִי זה? ידעתי שככה יהיה! — צעק יאקוש — מה שכבתם שם! כל אחד למקומו, רוצו, נבלות, רוצו! וקול צעקתו ביתק את התדהמה, יהיה כִּי סמִי־פרא, — הם כאן — הוסיף יאִי קוש וצעק — הם כאן הנבלות! ועוד לא נגמר, לעזאזל, לא נגמר! ותכירו את השמיכות תסירו, מה שם עם המקלע — מהר, הביטו, סביב, פקחי עיניים, יפה שכם, איפה הם הנבִי לות? — אבל השטה היה ריק, כולו כמקודם, דומם וריק ואפור, וחרוֹן, וישנא־אדם, כל נקודה כחת שהעין מדמה לראות בה דבר — מסתבר אינה כי אם כן־שיה מתעלף משכבר, ריק מכאוב, אין כלום מקרוב, ורחוק הכרח סמוי נשם סביב כמותו, בעד השטשטש הנזעף ועכור, אף כי לא נמשך רצף היריות אלא כדקה ומחִי ציתה, ומיד נעשה דליל ומסורג מאד, כאילו לא היתה זו אלא מכה אחת וזאטוטי הדיה...“ (ע' 474).

דוגמה זו, אחת מני רבות מאד, באה רק לאפיין את צורת־המעבר, הנהוגה בכל הספר כולו, מלשון־השיחה, אחת דרושה לעניינה ואחת נמשכת לאטה ברגעי־בטלה, אל תיאור העולם אשר מסביב, שפעמים תואם „הלך רוחו“ להלך־רוחם של האנשים ופעמים נוגד לו, אך תמיד משמש הוא כהמשך טבעי והגיוני לדרך מימושה המלא והעשיר של הסיטואציה הנתונה. אמנם, פעמים דומה כאילו הולך המספר עצמו שולל אחר הקסם והִי עושר שבלשונו, אך להוציא קטעים לארבים, אין הדבר נובע מחוסר־ אונים של הלשון עצמה לעקוב בנא־ מנות ובדייקנות מכסיטלית אחר הִי מתרחש, כי אם מסיבה אחרת, שעוד נעמוד עליה להלן, ובדרך כלל, כא־

חה החיאה והמחשה של ההווה הסִי סופרת, אלמלא היה מצליח ליצור תיאום זה בין הסיטואציה הנבחרת, אופי תגובותיהם של האנשים הפועִי לים והמדיום הלשוני שבו הוא משִי חמש בספרו.

כוחה של לשון

ואכן, רואה אני את לשונו של הסִי פר כהישגו הגדול ביותר של ס. יזִי הר, אם לא אומר, של הספרות הא־י ישראלית כולה בדור האחרון, שהרי עד עתה הורגלנו או בלשונם העשִי רה, המסוגנת־להפליא, הגדושה א־ סוציאציות לשוניות־זורחות מרביִי די הרבותנו העתיקה, של סופרי „הִי דור הקודם“, החל במנדלי וכלה בעגִי גון והזן: או בנסיונותיהם הנואשיםִי כמעט של „הסופרים הצעירים“ ליצור לשון „ארצישראלית“, משוחררת כִּי יכול מנטל האסוציאציות הלשוניות הקדומות, ששוב לא נראו כמתאימות למגטליות של הדור החדש שבארץ, שאותם סופרים עצמם זנחום עדִי מהרה וחזרו לינוק ממקורות קדומים או מיצירות קודמיהם, מטעה שעמדו עליכך שלשונם רדודה היא וחסרתִי אונים רבטא את מלאות־החיים האנִי שיים, לרוחב ולעומק, כליכך, עד שדומה היה כמו אין לה ללשוֹן־הספִי רות בימינו ברירה אלא בין שתי הדרכים: או לשון „מסוגנת“, שלגִי בי מבנהו הרחני של בן־הדור יש בת מידה מרובה של כפייה או אחיות עִי ניים — או לשון רדודה, דלה, היפה לרפורטזיה ואינה יפה לעיצוב עשִיר ומעמיק של הייאדם.

מבחינה זו, בא ספרו האחרון של יזהר, ובמידה רבה עוד יותר מאשר סיפורי הקודמים, הוכיח בעליל כי אין תברירה מצמצמת לשתי דרִי כים אלה, כלומר, שאס שר ואסִי שר לכתוב בלשון חיה, כמדיום מצויִן להויתם והרוחנית של בני הדור החדש, מבלי לוותר לשום כך על העושר והעומק הדרושים לה כדי מתן ביטוי ספרותי שדם למלאותִי החיים, הלשון ב„ימי צקלג“ מצטיִי נת, איפוא, בכך, שגמישותה הרבה, יכולתה לעקוב בדייקנות אחר כל תמורה וחידוש בהלכיהרות, בִי שיחות או במראה הנוף הסובב, כמו גם בתיאור המפורט והמדוקדק־עניִי נית של הלכות־קרב, אינה פונעת אף כהוא זה בעושרה, בכושרה הסוגִי טיבי, אף לא ברביוִין ובגיוֹנוֹן של האסוציאציות, שאמנם שוב אינן יוגִי קות מספרותנו העתיקה, אלא מעמִי קי התחושות החלוטות, התתבוֹנִיט בעולם ובנפש פנימה, של הדמויות הפועלות עצמן.

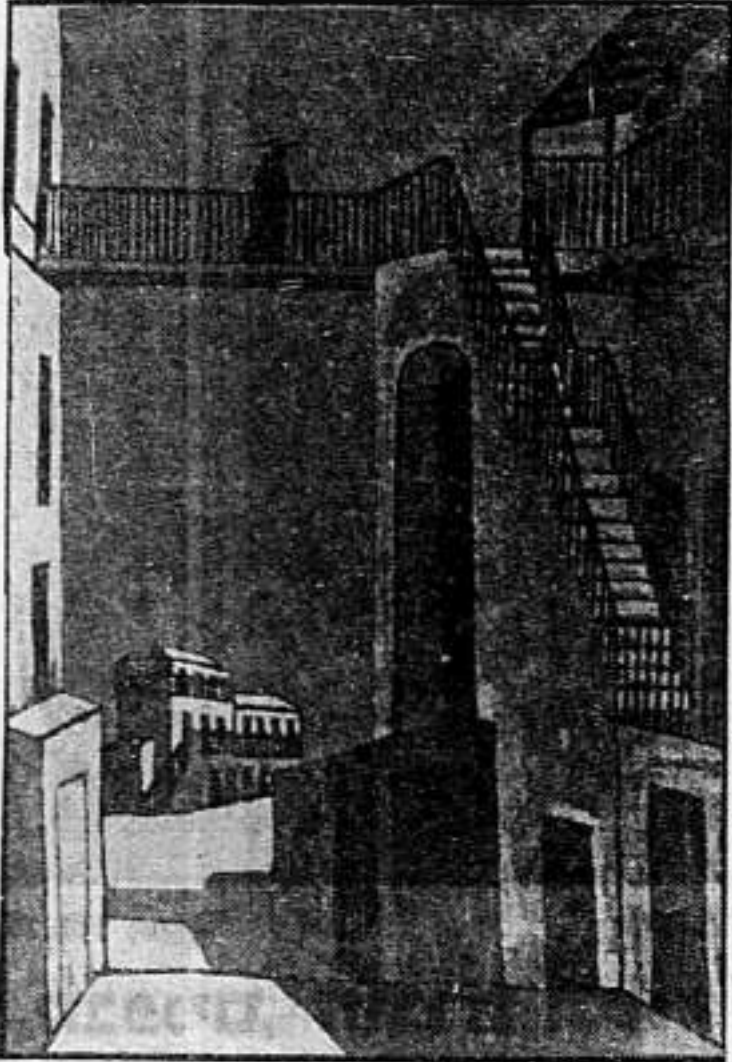
אם בסיפורי הקודמים של יזהר עוד שלט בכיפה המבנה החרדוני לִי עמים של המשפט הליִי־מתמסך, שִי בו היה הרתור אחד גורר איריו את משנתה, וללשון השיחה או התיאור הענייני הוקצה בשל כך רק מקום

עקרון בהתגשמותו

„עד שלא בא יום המישי בצהרלים ושני קרונות נרעשים טיפסו והגיעו למעלה, ומוטה הרים קולה ושגג לאִי מור — זה, קומו, בני־החיל — לא נמצא איש שהיה נותן לב לא אל כל אותן שמועות שהיו פורחות ומנשבות זה כמה, כאילו מתעתד לבוא מישהו, או כאילו עוקרים מכאן לאן שהוא, ולא אל כל שאר סימנים מעידים, שִי היו לכאורה מרובים ומפורטים דיים — כליכך היו כל הגימוקים וכל הִי הגיוֹן כנגד מעשה נמהר לזה“ (ע' 7), כך מתחיל ס. יזהר לעקוב אחר מה שהתרחש באותם המישה ימים של קרבות על המשלט הקרוי על־פי טעות משעשעת ורבת־משמעות בשם הִי תנִיִי צקלג, או, ליתר דיוק, כך מתחיל הוא לברוא, שעל אחר שעל, רגע אחר רגע, אותה הוויה מיוחדת־ לעצמה, דחוסה ורוויה במעשים, הרִי הורים, שיחות, שסופה מקימה היא לנגד עינינו עולם מלא, קיים לעצמו, הקרוי „ימי צקלג“.

מן הרגע הראשון, או מן השורה הראשונה, שולט בהוויה זו חוק משִי לה, עקרון־יצירה ברור, שלא ניתן לה, כמובן, מכוחם של אותם קרבות על הירבה מחוֹ, או ייקרא כאשר ייקרא המשלט שעליו לחטו הבחרִי רים בין כִּי באלול תש״ה לבִי בחדִי רי תש״ט, ושקורותיו רשומות איִי שם בדוֹחִים של קצני פודיעין או ביומן הקרבי של אחת מחטיבות צהִל מאוהם ימים, החוק, או העקִי רון, השליט בעולם הייחודי של „ימי צקלג“, כליכולו הריהו פרי יצירתו של הסופר, מתנה כליכולו בכוחו להמחיש ולהחיות ולצרף זה אל זה את האנשים הלוחמים, את מעשיהם ושיחותיהם, את היחסים בינם לבין עצמם ובינם לבין סביבתם הקרובה או הרחוקה, ובזכות עקרון־אמנותי זה, יכולים גם אנו, הקוראים, ללכת שעל־שעל ורגע־רגע בעקבות „גיִי בורי“ הספר (שהסופר טורח כליכך להסיר מהם כל מחלצות של „גברִי רה“...), לראות ולחוש בעולמם הממִי שי, החי, ליטול חלק ברה־שילבם ובשיחותיהם, להיות להם לשותפים באימה ובבדידות ובעזובת־ילדיםִי קטנים שההיסטוריה הטילה עליהם, כביכול, משימה גדולה מכווחותיהם ואעפִי כן אנוסים הם לעמוד בה.

ומן הרגע הראשון קובע עקרון־ אמנותי זה, שהוא גם העקרון הפילִי טופי, אם מותר לומר כך, את הדרך המיוחדת להמחשה, לבריאת הסיטוִי אציה והתרחשותה, שהיא דרך החִי תירה אל המגמה המפורשת למסור את מלאות־החיים כנאמנות „סוליִי קולרית“, מתוך תיאום גמור של הִי לשון לכל התגודות והגוונים הדקִיִי שבדקים של ההתרחשות השלימה, בלא לוותר על שום פרט או על שום ואריאציה של פעולה, התנהגות, זִי חה והרתור, מלאות־החיים שב„ימי צקלג“ מתנהג, איפוא, בעקיבותה, העקשנית־כמעט, של המספר, בנאמִי נותו לעקרון האומר שאין „דברים חשובים יותר“ ו„דברים חשובים פחות“ בהוויה זו של המישה ימים, אלא כל פרט ופרט וכל רגע ורגע ראוי לאותה מידה של הבעה־עצמית, משל אין הסופר יודע מאומה על המתרחש והמדובר אלא בזכות שכל המתרחש „רושם את דברו הוא“ שִי לשון־המספר משמשת לו מדיום בלִי ב, פריטיבל נאמן ותו לא, בחירתו של המספר בעקרון אמנותי זה (שעוד נצטרך לעמוד להלן על תולדותיה ומגבלותיה) היא „המכתיבה“ לו, כִּי יכול, גם את תחום הפעילויות הנפִי שיות של „גיבוריו“ ואת דרכיהן, לאמור: העקיבה הפריטיבלית הפִי פורטת, מן ההכרח לה שתתרכז בעִי קר בתגובות כנות־רגע, בהִי לפות־תמורות המחדשות לרגעים של הלכירורה, בקסעי מהשבה ושיחה, יותר משאפשר יהיה לפִי תח תחליכים ממושכים ורצופים של מחשבה או עיצוב־הדמויות, אוֹסִן הכתיבה הוא־הוא המתנה גם את הִי חומר שממנו עשויה פעילותם הִי נפשית של האנשים הנתונים בסיטוִי אציה המסופרת, ואין צריך לימר, כמובן, שאופן זה, כמו גם חומר זה, תואם כליכולו את הסיטואציה הקרִי בית עצמה; זל שאל לנו לשכוח שסיטואציה זו נבחרה על־ידי המספר ולא נכתפה עליו, כביכול, על ידי איוו מציאות היצונית, הויה אִי מר: לא היתה עולה בידי המספר אִי

מאה שערים (שמן) אינו דנדאל (ראה ביקורת בעמוד ב')

עם „ימי צקלג“ לס. יזהר

(910 שטחוד א')

כוח מבחין) — שאמנם כך ולא אחר
 רת מגיבים אנשים כאלה בתנאים
 כאלה על המרחש, כך הם צריכים
 לחשוב, לשוחח, להשתוקק, לחלום,
 ייתכן, שבמקרים מסויימים מגיבים יז'
 הר בחזרו פעמים רבות על דרכי
 הגבה דמות או זהות של אייאלה פ'
 „גיבוריו“ (כגון בפרשת חלומותיו ה'
 ארוטיים של גידי על לילך, שובבים
 כל הזמן במעגל אחד וצר למדי),
 אלא שאף הורה זו מותנית, כמדומה
 לי, בעצם טיבו של אופן העקיבה, ה'
 משותף למספר ולקורא, אחרי כל ה'
 מתרחש בחייהם של אנשי „ימי צק'
 לג“, כפי שהם מתוארים.
 וכאמור, אותם קובי וברזילי, בני
 ועמיהו, גידו ורפי, יאקוש וצ'יכי,
 נותנים כמעט את כל מה שהם יכו'
 לים לתת; את כל מה שיכולים, אי'
 פוא, לתת בחורים צעירים הנקלעים
 לקרבות כאלה וחייבים לשאת במ'
 עמסה העצומה המוטלת עליהם, עד
 לרחמים.

קנהימדה של האימה

זאת ועוד: העקרון האמנותי של
 מימוש הדמויות עליידי עקיבה מפו'
 רטת אחרי כל רגע שבהתרחשות
 מחייב-מאליו אותה גישה, שבזרזון
 המקובל של הביקורת הספרותית אפ'
 שר לקרוא לה גישה נסורליסט'
 ס'ת, לאמור: הסופר מחייב שי'
 לא לוותר על שום פרט ולא להעדיף
 בשרירות-לבו שום פרט על משנהו;
 ויש כאן מקום, כמובן, להציג את
 השאלה העקרונית, באיזו מידה עשוי
 בכלל סופר כלשהו לעמוד במשימה
 זו עד הסוף, או, אם נשאל זאת על-
 דרך הפרדוקס, באיזו מידה רשאי
 הוא לצמצם את סיפורו — המסר
 פר בפירוט כזה — ל-1143 עמודים
 כל בד ועליפי איזה קנהימדה הוא
 גזור בכל זאת על פרטים אלה וא'
 חרים שלא לבוא במניין, שהרי ברור
 שהוא אנוס לעשות זאת ושכל המת'
 רחש במשך חמישה ימים בחייהם של
 כדיוכך בחורים ראוי ליריעה רחבה
 סייכמה, אם אין אנו מקבלים את
 קנהימדה של הסופר לצמצומה של
 זו...

אלא שיוזר קובע בפירוש ובהבל-
 טה מהו קנהימדה שבידו, שעל-
 פיו הוא גזור חיים לפרטים אלה ומ'
 עלים את האחרים, הריהו איפוא קנהי'
 המידה של האימה, שהיא בבחי'
 נת השליט העליון בכל הווית „ימי
 צקלג“.

כלום צודק יזהר בבחור דווקא
 בקנהימדה זה? — איני יודע ואי'
 ני סבור שאפשר לענות על שאלה
 זו שלא עליפי הנתון לנו ביצירה
 עצמה, לכל המרובה רשאים נהא לר'
 מר שסופר אחר יכול היה לכתוב
 על קרבות דומים לאלה שהתנהלו
 בחמישה „ימי צקלג“ ספר שונה לה'
 לוסין, שבו הייתה האימה יורדת,
 כביכול, מכסי-שלוטנה ומפנה את מ'
 קומה לכוח אחר, חוק מפנה; אלא
 שכדי שנאמר זאת, צריך ספר כזה
 גם להיכתב וגם להוכיח בעליל שה'
 כוח האחר, ייקרא כאשר ייקרא, מת'
 ממש בחייהם של האנשים המופיעים
 בספר לא פחות, אם לא יותר, מש'
 מתממש כוחה השולטני של האימה
 בספר שלפנינו.

ואילו לגבי „ימי צקלג“, רשאים
 אנו, כאמור, לדון על מצינותיו של
 קנהימדה רק על-פי מימושה של
 האימה, הגזרת על אותם לוחמים
 המופיעים לעינינו להתנהג כמות ש'
 הם מתנהגים, ואין ספק, לדעתי, ש'
 התנהגותם של „גיבורי“, „ימי צקלג“
 פממשת בעליל, בכוחי-שכנוע רב, את
 כוחה הנורא של האימה, שממנו תול'
 דות גם להרגשת הבדידות והעזובה,
 לכל אותם הרהורי-דכאון על טעמם
 של החיים, לנימה החריפה של אירוני'
 יה כלפי כל כיסמה ודגל, כמו גם
 להשיפת כל היצרי וה„בהמי“ שבחיי'
 הנפש של הלוחמים, לתשוקתם העזה
 להיצמד אל זכרם של חיים אחרים,
 לסלוד מפני כל שיר-ההילה למוות
 וכיוצא באלה רחשי-לב ודיבורים,
 שאמנם מידה יתירה של הדגוניות
 מציינת אותם, כמו גם מידה יתירה
 של האחדת-התגובות, אך אין אנו
 יכולים להימלט מאמיתותם החיה, ה'
 כובשת גם באימתה ובכיעור שבה.

דול! — הרל לך, זו פילוסופיה! —
 מדוע? — כמה — להם היתה נחור'
 צה גם מלה יפה כדי להתגבר ולע'
 בוד יקשה, או הצדקה מתוך ספר ש'
 הוא — ואנחנו גילדנו בזה ולא צרי'
 כים לזה ולא מלה ולא ספר... והל'
 אה: „ולא קורה לך שנכנסת חי'
 פושית לתוך דמך: אלה החיים? זו
 תכלית האדם? אינך מפסיד דבר יקר
 כשאתה שקוע רק בזה, רק כמה? וה'
 לא יש המון אנשים, המון דרכים,
 זרמים ונהרות וגם ימים ואוקיינוסים
 — מה אתה יודע על כל אלה?“ (ע'
 379-380).

כאמור, מתקשרים קטעיי-שיחה'
 והרורר אלה כמו מאלים אל התגו'
 בות הראשוניות יותר, הנובעות במי'
 שרין מ„רגע-הסיטואציה“ המתואר,
 אך אימריהם או הוגיהם חשים באחי'
 ריות יותר, הפורצת את תחום התגו'
 בה הראשונית, ומנסים להתור במח'
 שבתם אל התחום הרחב יותר של
 בעיות דורם, עם שגם תחום זה אינו
 מעיקרו, בעיניהם וכנראה גם בעיני
 הסופר, אלא מעין מכפלה של תחום
 „ימי צקלג“...

הפירצה שבחומה

אלא שכאשר מטיל יזהר על „גיבור'
 ריו“ גם את המשימה הזאת, גם את
 הרגשת האחריות הזאת, מגיע הוא
 בהכרת לכדי פירצה רצינית ב„חור'
 סת“ העקרון האמנותי השליט בספ'
 רו, סבורני, אכנס, שאין מפלט מפ'
 ני סתירה זו, ולכל לראש, מפני ש'
 הסתירה נעוצה בסבב הסיטואציה ה'
 נבחרת עצמה, לאמור: כוחו של אר'
 תו עקרון אמנותי, שבו דובר לעיל,
 יפה היה אילו באמת היתה הסטי'
 אציה של „ימי צקלג“ מבודדת, הר'
 סטיית-כביכול, ואילו היו הבחורים
 הנוטלים חלק בקרבות מסוגלים ל'
 „בודד“ את נפשם ל„תגובות קיומ'
 יות“ בלבד על המתרחש סביבם“.
 אך „בידוד“ זה אינו אפשרי לא
 לגבי ימי צקלג שבהם בחר הסופר,
 ואף לא לגבי קובי ובני וברזילי
 והבריהם, כל-כמה שאין יזהר משתדל
 לצמצם את תאורו רק למסגרת הצ'
 רה של הקרבות הבודדים על משלט
 „צקלג“ — מדרך הטבע הוא, שתר'
 דעת הקשר בין קרבות אלה לבין
 מלחמת-השהירו בכללה, ופירושו של
 דבר, גם בינם לבין התקופה בכל-
 לה, תחלהל „בין השיטין“ ותטביע
 את חותמה גם על הרהוריהם וזיקר'
 תיהם האידיאיות והחברתיות של „גי'
 בורי“ הספר.

יתירה מזו: תחום הבעיות והמר'
 שגים הרוחניים שבו נתון המספר,
 יחד עם כמה מגיבוריו, לא תמיד
 אפשר לו שיהיה מוגדר כהלכה בג'
 בולות חמישה ימי-קרבות בלבד ר'
 תולדותיהם. הסופר עצמו יודע —
 למרות כל השתדלותו הנאמנת להע'
 לים כל סימן לידיעה זו, — את
 נפש „גיבוריו“ לא רק מעמדת-התצ'
 פית של המשת ימי-צקלג, אלא גם
 מעמדת-התצפית של תקופה שלימה
 בתולדות העם, דברים רבים שהוא
 שם בפי גיבוריו, ניכר הם שלא נול'
 זו רק מתוך ההווה המבודדת של
 הקרבות, אלא מתוך השקפה כללית
 על „בעיות הדור“, אלא, שבבקשו
 לשמור על העקרון האמנותי, המצ'
 מיד גם את מחשבותיהם הכלולות
 יותר של „גיבוריו“ לרצף-ההתרח'
 שות המצומצם בתחום חמשת הימים,
 מתגלעת בהכרח הפירצה אשר בהר'
 מה:

„גיבוריו“ של יזהר לא נבראו, כי'
 ספר זה מכלי-מקום, על-ימנת שיהיו
 מסוגלים באמת להרחיב את תחום
 האינטרסים הרוחניים שלהם אל מע'
 בר לסיטואציה המסויימת שבה הם
 נתונים, למעשה, אין הם מצויידיים

והרי אין הסופר מגיח לאהדים פ'
 „גיבוריו“ (ברזילי, קובי, בני, עמיו'
 חי) להישאר תקועים בשלב זה של
 הגבה ספונטנית בלבד ומתאר הוא
 אותם ביצד הם מרהיקים-לכת הלאה
 ובאותם רגעיה-הפנאי מועטים שיש ל'
 הם, מבקשים גם להסיק מסקנות כל'
 ליות יותר, אחד לגבי עצמם ואחד
 לגבי דורם.

השריקה, החבטה, והתפוצצות,
 האחת והשניה, ואו, חושך, ופתאים
 ואני עף, מורם פתע ועף, ונפלותי,
 ולא מה הדבר, ואחר-כך הצעקות,
 ועוד התפוצצויות, לא זוכר, אולי קו'
 דם, ולא ידעתי: אם לרוץ או לרוק'
 כב, אם גם אני, אם קרוב אי רחוק,
 אם רק לצחוק: שמעתם, ראיתם
 איך! ואתה אחרי אחת באו, ולא
 היה מובן, כאבר-ראש, מועקה רעה,
 חישובים מהודקים, הקאה, אימה, גי'
 די עוד לא? אם נצא הערב... כש'
 כבר נלך לא יהיה כל-כך רע, והייר'
 תי יכול כמוהו גם אני: פגור, משהו
 כאן רע ביסודו, מתחילתו רע, הלפה
 על פני, אתם מבינים עד מה? הייתי
 יכול, כמעט, לעזאזל!... עוול גורא:
 צעיר ויפה, ותמיד שכוח...“ (ע'
 309).

עד כאן ה„פרטיכל המוליקולרי“
 של התגובה הספונטנית, הראשונית,
 של אחד הבחורים על מות רעו בק'
 רב, אך בהמשך יסיר, מובן-מאליו,
 לתגובה זו, בא גם נסיונו של אותו
 בחור, ברזילי, להסיק מסקנות כלל'
 יות יותר, קיצוניות יותר, מתגובתו:
 „שקר רע הדיבור: „אין דבר טוב
 למות“, יש דבר, ולא טוב, אחת היא
 מה: רע, בשביל כל דבר שבעולם,
 רוממות צבועה כל גבורת המוות כי'
 מלחמה, מוות אינו אלא רק מוות,
 תמיד מוות, רק אסון, לכולם, אל
 תאמין: לא טוב למות ולא נכון, לא
 מרצונך, מכלי-מקום, שמע לי: אין
 טעם, לעולם לא (ומקדשי השם? וג'
 ליליו גלילי? ובלא להיות מוכן עד
 מות על האמת — כלום היתה עוד
 אמת נותרת?...“ שמע לי, וצריך לה'
 יות, סוף-סוף, אמיץ וישר, ולומר כך
 בקול, אין שום אידיאל דרך המוות,
 אינו קונה המוות אלא אסון, לאבי'
 דון, לא לברוח מפניו מן המערכה —
 אבל גם לא לסצוא בו צדקה עד
 גבורה או שום תפארת מיוחדת, אני
 כופר, כופר בכל זה, כופר בתהילת
 המתים, יודע רק על הפסדם, על הור'
 ריהם, על חברותיהם, על עולמם ש'
 הופסד, חבל שמתו, אי, בחורים, צאו
 ונפצו כל דגל קורא למוות, כלאו
 כל קורא למוות, בשם כל חזון ש'
 הוא...“ (ע' 309).

מעבר זה, מתגובה ראשונית של
 פחד וסלידה להתנגדות סוטלית לכל'
 מלחמה, לכל רצה, חזון פעמים רבות
 ב„ימי צקלג“ ומעיד על הסופר —
 או אותם בחורים שהוא, הפך
 ביקרם — שבמקשים הם להרחיב
 את תחום-פעילותם הרוחנית, לראית
 את עולמם גם מעבר לפריזמה הצרה
 של חמישה ימי-קרבות, אף לשאת
 באחריות בעד הנעשה בעולם
 זה.

קטע הרהורים על בדידות שרשיו
 של הדור הזה לעומת דור אבותיו
 (ראה עמ' 557) כרבים אחרים בדור'
 מים לו, שהסופר מטילים על קובי —
 שהוא, כמדומה, הקרוב לו ביותר מכל
 המשתתפים בקרב על „צקלג“ (וממי'
 לא, הקרוב ביותר גם אל לבו של
 הקורא) — ודאי שאינו „מתהרהר“
 בחלל הריק, על-דרך העיון המופשט
 או הויכוח הסלוני ב„בעיות דורנו“,
 אלא הוא פועל-יוצא דווקא של נתר'
 ניה-אימה המיוחדים, שבתוכם שרוי
 או אותו קובי, ואילו חשבם במקום
 אחר ובזמן אחר, אפשר היה גם הוא
 תובע מעצמו דרך-חשיבה אחרת, וכ'
 מוהו גם בני, או רפי, או יאקוש,
 שהרהוריהם מצומצמים, אולי, משל
 קובי וברמה נמוכה יותר, אך גם
 הם עוברים, בדרך הגיונית וכמו מת'
 בקשת מאלוה, מאותו „וויכוח היילי'
 פרוץ על שבחיה-כנות אל דברים,
 ספק-נאמרים ספק-מהוריהם, שמי'
 „כבשונו של הדור“:

„כשבאו זקנינו ארצה היו שרים
 וטהר לבנו לעבדך באמת...“ מה
 אגחנו שרים? — „עוד שלו / שה
 קילו / מטר, מעא / לש יא-חבלן! —
 ואלת שתי דרכים שונות והבדל בי

כוח האינטלקטואלי, הנפשי, האי'
 דיאי, המאפשר להם-עצמם להתמודד
 עם איתן בעיות, שתודעת הקשר, ה'
 נוכרת לעיל, בין המשת-הימים לבין
 התקופה, מחייבת אותם — או, לפ'
 חות, אהדים מהם — להגות בתן,
 הנאמנות המוליקולרית של המספר
 אינה מרשה לו, ובצד-ק, לציידם
 בכוחות כאלה, כי לשם כך חייב
 היה לעצב את הדמויות בדרך שונה
 לחלוטין, לגלות את המקורות האח'
 רים, הנוספים, של מבנה-נפשם ושל
 השקפת-עולמם, כלומר, לכתוב ספר
 אחר... וכיוון שזאת לא עשה יזהר,
 מחד גיסא, אך גם לא נמנע, מאידך
 גיסא, מלשים בפי „גיבוריו“ שאלות
 רבות, שמעבר לתחום, נשאר הלל'

ריק פעור בין השואלים לבין שאלי'
 תיהם: ובשל כך, נפגמת לא פעם
 גם דמותם של השואלים ומתמעט
 גם משקלן של שאלותיהם.
 פירצה זו ניכרת ביותר כאשר אר'
 תן שאלות קשורות בבעיות הראשר'
 נות-במעלה המעסיקות את הסופר ר'
 את גיבוריו, כאמור, יש הגיון עקבי
 בקריאת-התגר שמשמיעים אהדים
 סאנטי „ימי צקלג“ (ולמעשה, גם
 בשם רוב-רובם של האחרים, להר'
 ציא את אטומי-הלב או הצבועים, או
 גם אחד ושניים שמלכתחילה „מקב'
 לים את הדון“ באהבה) כנגד המלה
 מה בכללה, כנגד כל רצח-כיסאי-ארי'
 דיאה, קריאות-תגר אלו שבספר מד'
 עוצות הן, משכנעות בכנותן (ואך
 טענת-סרק אווילית היא לטעון לג'
 נותן שאין בהן כל חידוש, כביכול,
 משל יש חידוש במלחמה, במוות, או
 בשאר נושאים אלמנטריים, שהספרות
 חזרת-ישובת אליהן מראשיתה ועד
 היום!).

כאשר קריאות אלו, זעקות אלו,
 נאמרות כהמשך לתגובה של האימה,
 הכרחיות הן, מוצדקות, ודיו טענמם
 הנפשי והרוחני של הנועקים לעשותן
 נאמנות גם עלינו: „מה באמת נש'
 אר לך? — מכל שהספקת לך, מכל
 שאתה אהב, מכל שהיה נראה בעי'
 גיך נעלה מעל הכל — מה יותר ער'
 מד יציב וזקוף ונעלה במכתן הפחד?
 היש לך דבר שעליו היית נכון, בעי'
 ניים פקוחות, לתת נפשך, לקפוץ בי'
 עדו אל המדרה — אמות ואל אחסא
 לאמנותי?... מה נשאר כמעלתו, כי'
 מבחן הפחד? בנשיפה אחת בא זה
 ושודף לך הכל, הופך ומטמטם, מה'
 ריב הכל, כרמוס חמסין דשא מד'
 בר... והלא מוכרח שיהיה לאדם דבר
 נעלה מן הפחד... הכרה גדולה, או
 רעיון גדול ומוחלט מן הפחד, עיקר
 גדול מן המוות? קדושה שמנצחת
 את הפחד? והלא אם עורך שלך הוא
 היקר מכל — סוף לכל רעיון ואמר'
 נהי' (570).

כאשר נאמרים הדברים כך, אר'
 אפשר שלא תהיה השאלה מכוונת
 גם אלינו, כמו שאי-אפשר לה שתד'
 כה לתשובה, מפי ה„גיבור“ עצמו
 או מפי יוצרו, שאלות כגון אלו, מן
 השאלות ה„נצחיות“ הן, אשר נשאלו
 מעולם ואשר — אל אחסא בשפתו —
 תישאלנה עד לאחרית-הימים של
 „גור זאב עם כבש“, והן מתגנות
 בעצם אופן-קיומו של אדם בעולם,
 ברי, איפוא, שאסור היה לסופר
 לענות עליהן, או גם לנסות להעלי'
 מן ולנצחן בשם „מטרות המלחמה“,
 ובדיון עשה שהשאינן כך, ללא מע'
 נה, כנתינתן: שכן עושה הן גם
 את שליחותן.

אך אין אנו יכולים שלא לתהות
 על כך לאיזו כתובת, כביכול, נש'
 לחת השאלה: על איזו חומה היא
 מתנפצת, כאשר אין עליה תשובה,
 (הסוף בגליון ערב שוכות)

עם "ימי צקלג" לס. יזהר

מאת נתי מגד

לכוחות-עליונים המביאים בכניסתם מזור לכל מדוריהם. לא פעם הי' שים אנו עדימה מצירים הם — והי' סופר עמם — על שנעדרת מחיהם האמונה הזאת, המרגיעה, המבטיחה מזון או גמול; עדימה מקנאים הם אפילו בכל אלה המאמינים, או מש' לים אם עצמם כי מאמינים הם. ש' עולמם הרחני, לפחות, יש בו ממש. בסתון, יציבות, רציפות, אך רק לבי' דאים ישימו את עצמם או לצבועים, לא לנבערים מדעת-את-עצמם, אם יתיימרו להאמין במה שאין כל חייה' הם עשויים לקיימו כלל. אם ינסו לבנות את עולמם השלם בכוחם של ערכיה'הוה, שאינם יכולים להתגלות מאלו — ואפילו אם מצער הדבר עד כולל — בחייהם היומיומיים, המפ' שיים.

לכוחות-עליונים המביאים בכניסתם מזור לכל מדוריהם. לא פעם הי' שים אנו עדימה מצירים הם — והי' סופר עמם — על שנעדרת מחיהם האמונה הזאת, המרגיעה, המבטיחה מזון או גמול; עדימה מקנאים הם אפילו בכל אלה המאמינים, או מש' לים אם עצמם כי מאמינים הם. ש' עולמם הרחני, לפחות, יש בו ממש. בסתון, יציבות, רציפות, אך רק לבי' דאים ישימו את עצמם או לצבועים, לא לנבערים מדעת-את-עצמם, אם יתיימרו להאמין במה שאין כל חייה' הם עשויים לקיימו כלל. אם ינסו לבנות את עולמם השלם בכוחם של ערכיה'הוה, שאינם יכולים להתגלות מאלו — ואפילו אם מצער הדבר עד כולל — בחייהם היומיומיים, המפ' שיים.

ועם זאת, אין הם מוותרים כלל על אורו מרהב-של-חלומה. על אר' תה אפסרות נעלמה לראות עולם שלילי, מעבר לזהויה גודשת' המיים של "ימי צקלג".

ואמנם, אין זו בעיה אידיאית או אמנותית בלבד. התריעה משרשרת' התגובות הספונטניות, הקיומיות, ד' רושה ל"גיבורי" הספר גם על-מנת לקיים, בעני עצמם, את אחדות-אר' שיותם, את רציפות-עולמם; על' מנה שלא להתפורר כליל תחת מטר' הפגנים ובעובת החמסין, ולכר מפדחי על-כך שאין גם "סר' בי גיבורי" של יזהר מצויידיים במי' דת מספקת כדי לקיים אחדות זו של אשיותם ושל עולמם. אלא שההתרי' רה לכן, התשוקה לחרוג מחומות' התוויה המפוררת, אינה נחלתם של גיבורי הספר לבדם — היא, כמוכן, גם נחלתו של הסופר, הנאי הכרחי לקיום אחדותה של יצירתו עצמה.

בעיית רציפות-הזמן

"ימי צקלג" בנוי, כאמור, כ"פרטי' כלי' של סיטואציות בודדות, של רבי' עיירת-החיות פרטיים, שבואם בזה אחר זה אינו מספיק עדיין כדי לק' יים את רציפותם ואחדותם. מסגרת' הזמן נתונה אמנם, כביכול, מראש: המישו ימים של קרבות על משלט אחד שבמבואות הנגב, אך המסגרת' התגובה כשלעצמה אינה יכולה לקיים את רציפות-הזמן בתוכה, את אחדת' תה; ואילו העקיבה אחרי תגובותיה' הם של האנשים הפועלים במסגרת' זו גם היא לא די בה לשם קיום רצי' פות זו.

במלים אחרות: בהקבלה גמורה, אפילו בזהויה, לבעיה האידיאית-הנפ' שית הניצבת בפני גיבורי הספר — ניצבת בפני המספר בעיה אמנותית, של קיום רציפות התרחשות, על' מנת שהחיות, "ימי צקלג" לא התפרק לחוליות בודדות, לקטעים אפיונדיים, שאינם כבוחם לשכנע, לא את האנ' שים הפועלים ולא את הקוראים, ש' אמנם אותן דמויות שהשיעו ביום הראשון הן הן גם הדמויות המופיע' עות ביום האחרון, הוא יום הנצחון וכיבוש הממלט.

שהרי לשם כך לא די לנו באינ' פורמציה, הכתובה שחור-על-גיב'לבן, שגיד זה וברזילי זה, שבתחילת ה' ספר, המרה גידי וברזילי שבסופו, כמו שהם עצמם — או אחדים מהם, לפחות להוציא, כמוכן, את אלה ש' נחרגו בקרבות) — שואלים וחוזרים ושואלים מהו הכוח שיקיים בהם את אשיותם, למרות כל הגורמים המ' אישיים לפוררה, כך שואל גם הסר' פר — ועמו גם הקורא — מהו ה' כוח המקיים בהויה השלימה את אחדות אשיותה האמנותית, לאי' מור, את אחדות-הזמן שבה, שגם ל' נגיה לא די לנו באינפורמציה שב' ראשי פרקים אחדים שבספר. שהנה עבר עוד יום או עברו עוד כרי'וכך שעות; אחדות זו, מן ההכרח לה' שתצמח מתוך הגיונה הפנימי של ההתרחשות-שבספר, מתוך כוחה'ה' יים של הדמויות הפועלות, שרי שלשם כך נדרש מהסופר מאמץ-ענקיים, שהרי מראש קבע את העקרון האומר שאחדות זו צריכה להתקיים חרף דרד'היצירה, הכתובה דווקא על-ידי הרגעים הבודדים, הקי' ישיים כל אחד לעצמו.

התוויה היקומית

וכיוון שאין יזהר יכול להסתיע, כביכול, בסאמץ האידיאי של "גיבורי' רידי, למצוא את הדרך אל ה"עולמ' שמעבר, חייב הוא למצוא תולדות' חיבור אחרות בין הרגע הבודד לבין רצף-הזמן, ביצן הסיטואציה לבין ש' עולם. ומצא הוא אותו במה שאשר' שר לכנות בשם "החוויה היקומית", או חזיקה שבין האדם לנוף, שהיא כמעט היקוה האחת שאינה מותנית בחליפותיהן של התגובות הספונט' ניות, אמנם, לגבי אחרים מאני' "ימי צקלג" קיימת גם היקוה האשר' טיה — אך זו, לא בלבד שמעצם טיבה של הסיטואציה הקרבית לוב' ש' עולם הרוב — להוציא, אולי, את עמיה — צורה של תשוקה רפלק' סיבית וחולפת, לא-יציבה, אלא ש' אין היא יכולה גם ליישב מצע להר' גשתישיתוף בין הלוחמים, מבחינה זו מעניינת במלוא כוחה'ה' את פר' של ה"היסוסים בין גידי לעמיה: "כן, באתי. באתי. ואושיים אליך ידי, יוקד, רימון רושף, ותפליה נגמר. אליך, נירה? רינה? דלהי? מה שמך? מה הוא שומר אותך לו — לא יועיל לו דבר, אני מזועזעויתו אקת, את כשבילי. אני יודע, אין לו בכלול גם החצי ממה שיש לי באצי' בעי' האחת — אליך, הוא שר ואני בווע" — בעצם היתאוריים האלה, הם מופרזים בחורה על עצמם, של תשר' קת גידי ללידל האלמונית, השיים אנה היטב עדימה אין בכוחה של התשוקה הארוטית, כפי שהיא מתר' ארת כאן, שלשם שרש-שכנגד להר' פוררות-הנפש או מצע להגשמת אה' דוח' של הזמן ומרהב-החיים ש' עבר להויה הקרבית, ואפשר, כמו' כן, שאחת הסיבות לכך הוא דבר'

(סוף המאמר מיום 7)
מחמת עצם מבנהו של הספר, אין יזהר מצליח, אין הוא יכול, להיות עקבי ונאמן למגמתו המפורשת בענ' יין המלחמה, אין הוא יכול לגמור בדעתו שהשאלה נשארת ללא מענה פשוט שבאמת אין טעם במלחמה זו — שהרי הוא "גיבורי" אינם מפני זים, ובצדק, לומר זאת עדי'תום על מלחמת-השחרור, כשם שאמרו זאת "שוללי המלחמה" העקרוניים על מלי' חמות אחרות, ומאידך, אין הוא מצ' ייד את גיבוריו, כאמור, בטענה ה' דהגיה-גיבורי הדרוש, כדי שיוכלו לעמוד עדי'תום בשאלות ללא מענה בנכונות ובכוח הודות בסתויה קי' מית זו ואעפ"י כן לא להיכנע עד ולהמשיך לשאול ולהתקומם נגד "די העולם" הרעים.

בסופו של דבר, מתפצת "השאר' לה לא אל חומה מוצקה של סדר-רע' לם שאין מהם מנוס — אלא אל החללי' תריק, תולדתה של הסתירה בין המי' רצוניה המבודדת, הסוגרת על החר' חמים באימה, לבין המשימה של עי'ן ב.בעיות הקיום" הראשוניות, שסיטואציה זו אינה מכשירתם כראוי לקראתה.

למען האמת, איני יודע אם יש בכלל מטרון והרופה לסתירה מותנית זו. האם נוכל לומר שבנתונים המתר' ארים לא היה צריך יזהר לשים בפי "גיבורי" אותן שאלות-איוב נצח' יות? — והרי, כאמור, עפי' הרוב נשאלות הן כפועל-יוצא הכרחי וישר' דווקא של התגובות הספונטניות ש' קודמות להן, או האם נוכל לומר ש"על-מנת שיוכלו "גיבורי" הספר ל' דון רגאט בבציות אלו שהם עשויים, צריך היה הסופר לנכחם אל מול סגרות-המלחמה ולהעניק להם כשרים דרוגיים מתאימים? — ספק רב ונת' אם בעשותו כך לא היה מצמיח את יוצגויותם של האנשים הפועלים, או סותר בכלל את מפתחו המחמיש את רגעי-חיליהם של לוחמים דווקא בצ' פירות-יחר' לתגובותיהם הראשוניות ולא ליסימפאת המופשטות, המת' גלות כאן — ובוה כותו הגדול של הספר — בכל דלותו...

במלים אחרות: דומה שאין תשר' בה עי'נית ופה לשאלה כיצד צריך היה יזהר לעצב את דמויות "גיבורי' על-מנת שלא ייקלעו בסתירה זו, אך ברעיד, היא-היא האונסת לאי' פעם אחדים מ"גיבורי" יזהר ללכת שחור-סחור כמעגל צר של הרגורים, לרצות לפרץ את חומת הסיטואציה המבודדת ואת חומת תגובותיהם, ולשוב לשקוע בין ד' החללים של בידודם, כשמעבריהם פירציה-חומת, שאי-אפשר להם לעברם כלל.

איטיב אולי להסביר את הקושי ש' בפתרון הסתירה, אם אנאם את הש' אלה כך: קריאות-התגר של "גיבורי' רי' הספר מקוממות אותנו נגד המל' חמה — אך האם חללים אנו בשל כך לרצות בנצ' חו'ג'ם של "שול' ל-ימלחמה" אלה, כלומר, למ' ע'ה' בהעברת האימה והרצח מ"שגרי' אל "שלהם"? — האם לא מתייבאת אותנו דעקה נגד המלחמה — כלומר, כאשר' היא לובשת צורה של התנגדות א' די א' י' ל כל פ' ה - לרצות בהספקתם של הקרבות על צקלג, ללא הכרעה כלל, ובכדו שלא ישלו יזהר קרבות, לא בצד זה ולא בצד שכנגד, והאם אין אנתנו ממשכים לרצות בנצ' חו'ג'ם, כלומר, בהמשך הקרבות, בריבוי הקרבות, אם גם רק בצד האחד?

כאמור, אפשר שיש דרך לפתרון הסתירה — אך לשם כך מן ההכרח שיתכתב אותה יצירה שתורה בעליל מהי דרך זו, או שימשכו הסופרים את ידם מתייבבה על מלחמת-השחרור (אם יוכלו לעשות זאת ולהרדי עצמם כמתוכנן על המאורע הגדול ביותר ב' חיי העם כדור זה) משום שמעצם טי' בת מלידה היא סתירות אידיאיות ומצפוניות חמורות, שסופן מתנקמות גם בהגשמה האמנותית הראויה של דמויות האנשים הנושאים אידיאות אלו ושל החוויה שבה הם נתונים...

מי שואל? — מי משיב?

לעזאזל, כמה שאני שונא את המלחמה — אמר תאומם בני ממקר' מו. — מי אוהב? — אומר ספי. — אבל מאחר שנלחמים, חובה להילחם איטיב, לקצר את הרעה, אומר לכם דבר — אמר עוד בשטף לשון — אני יודע כי בשעה שהעייפות גוב' רת שוכחים מה כל זה לנו כאן, וגש' ארים רק אתה הנדברים המרגיזים והורעים, ומאם אוד — צריך אז לדי' כור דבר אחד — "את עם ישראל, ואת מסרות-המלחמה שלנו" — ליר' עג מישוה שקולו כולו שאול, וספי נש אלו משקפיו, המחזירים חבר' את שים עוממים — חבר, אל תבר' עג אינך צריך אלא לתאר בנמשך שהנבעה הזאת אינה עומדת... הם משתלטים על הכל... אפשר לעלות על הרעה... מהיר שיהא יקר מדי העות זקת המקום?... מישוה מתנשם לאי' מור: "בהי, אני מתחיל להתנאות שאני כאן, כשאני שמע אותך, ספי, ומישוה: "הגרה שאצרך הכל חד חולק, וכאן לא חד חולק" (ע' 82). אנו, הקוראים, יודעים כאותו, ש"הי' שהי' ש.כאן לא חד חולק' ושהרצ' אית כנגן שול ספי, כמתוך בחסר' קר-התנן' בפיו של משה, בתחילת הספר, אינן מיישרות את התידורים; לא לביבד שול בכוחו לפונג את ה' אימה, לישול ממנה את עוקצה, להר' בור על הסערה מפני המלחמה, להר' כיה כי סיטואיות הנגלים השוכבים יר' כיה מתיי אדם — אלא, בעיקר, שאי' בכוחו להציע ללוחמים הנתונים בער' צומם של קרבות ואימה שום מצע. עולם רהב ויתר מה שבו הם מצויים. והרי זה עיקרו של ההומניזם של יזהר, שהמאמינים בו — הם טובי' אנשי, "ימי צקלג" — מורמים לר' שאת את עיניהם לחיים אחרים, ל' מרהב-חיים אחר, מלר גם באפשרות' הוהיה בלבד, אך מצעו לאותן ש' בות רפלקסיביות חולפות, שהן נה' לתן הקיומית של הלוחמים בנתונים החיים.

למעשה, זוהי מגמת-דרכם של כל הרגוריהם ושחיותיהם של קובי ובר' נילי ועמיהו ואחרים, לאמור: ל' אל פתרון בעיותיהם — שבזה אין הם (ואין הסופר) מאמינים, כי אם אל מרהב-חיים אחר, שבו יוכלו ל' השתחרר מן השעבוד לרגעים החולי' פים, לתגובות הספונטניות, ובו יוכ' לו לחפש — בלי דעת אם ימצאו — את התשובות לשאלות-חיהיהם. שהרי קובי וברזילי ובני ועמיהו, כפי שהם מופיעים לעינינו, אי-אפשר להם כלל שיחפשו מרהב זה, מצע זה לשאלותיהם, לא בהיטטריות של עמם, לא באמונה דתית, לא בויקה

ועל רפורטנות רדודות מאידך-גיסא, ומיחי "מוצאים הן בעיני" ואם לאו, ולא זה העיקר, אם מגלה אני פני מים בדיקנים הרוחני, או מגנה אפרי לו את, בריחתם אל היקום", הבאה במקום ההתמודדות הישירה עם בע' יותיהם; ולא זה העיקר אלא מבקש אני מן הספרות שהברא דמויות א' חרות, שבדרישת אתן, כקורא, אמ' צא עי'ן ישיר והיוני יותר מאשר בשיחתם של קובי וברזילי ועמיהו, כי עיקר הוא בעיני שיוהר ברא הגה הן ניצבות חיות לנגד עיני, ב' תוך עולמן הממשי, ושכנוף-האנושי של דורנו שוב לא אוכל לפסוח ע' ליהן ולא שוב אלא שמציאותן בו כבר היא מוחשת יותר ממציאותם של אלפי אנשים אחרים, שאינם ת' יים את חיהם, הממשיים" באותה עוצמה, אינטנסיביות, רגישות-אחר' שים, היות-התגובה, שבה מצטיינים גיבורי "ימי צקלג"; ולא עוד אלא שמדברים הם אלי בלשון מובהקת, המוסרת נאמנה את כל מה שיש להם לומר, לאמתו ולדיוקו, ולא ב' אותה לשון שוקית דלה, המסתירה יתר משמנלה, השאכלונית, המדלי' גת על העיקר ועל האמת, שבה מד' ברים רוב האנשים החיים, באמת", מציות רב יותר מלש "מציאויות" אחרות, שלא-מן-הספרות, שכבר כ' לו וחלפו מן העולם, בשעה שהיא — מציאות זו של "ימי צקלג" — לא תכלה ולא תחלוף, "ימי צקלג" — שעליכן אין זה חשוב באמת אם

ועל רפורטנות רדודות מאידך-גיסא, ומיחי "מוצאים הן בעיני" ואם לאו, ולא זה העיקר, אם מגלה אני פני מים בדיקנים הרוחני, או מגנה אפרי לו את, בריחתם אל היקום", הבאה במקום ההתמודדות הישירה עם בע' יותיהם; ולא זה העיקר אלא מבקש אני מן הספרות שהברא דמויות א' חרות, שבדרישת אתן, כקורא, אמ' צא עי'ן ישיר והיוני יותר מאשר בשיחתם של קובי וברזילי ועמיהו, כי עיקר הוא בעיני שיוהר ברא הגה הן ניצבות חיות לנגד עיני, ב' תוך עולמן הממשי, ושכנוף-האנושי של דורנו שוב לא אוכל לפסוח ע' ליהן ולא שוב אלא שמציאותן בו כבר היא מוחשת יותר ממציאותם של אלפי אנשים אחרים, שאינם ת' יים את חיהם, הממשיים" באותה עוצמה, אינטנסיביות, רגישות-אחר' שים, היות-התגובה, שבה מצטיינים גיבורי "ימי צקלג"; ולא עוד אלא שמדברים הם אלי בלשון מובהקת, המוסרת נאמנה את כל מה שיש להם לומר, לאמתו ולדיוקו, ולא ב' אותה לשון שוקית דלה, המסתירה יתר משמנלה, השאכלונית, המדלי' גת על העיקר ועל האמת, שבה מד' ברים רוב האנשים החיים, באמת", מציות רב יותר מלש "מציאויות" אחרות, שלא-מן-הספרות, שכבר כ' לו וחלפו מן העולם, בשעה שהיא — מציאות זו של "ימי צקלג" — לא תכלה ולא תחלוף, "ימי צקלג" — שעליכן אין זה חשוב באמת אם

ועל רפורטנות רדודות מאידך-גיסא, ומיחי "מוצאים הן בעיני" ואם לאו, ולא זה העיקר, אם מגלה אני פני מים בדיקנים הרוחני, או מגנה אפרי לו את, בריחתם אל היקום", הבאה במקום ההתמודדות הישירה עם בע' יותיהם; ולא זה העיקר אלא מבקש אני מן הספרות שהברא דמויות א' חרות, שבדרישת אתן, כקורא, אמ' צא עי'ן ישיר והיוני יותר מאשר בשיחתם של קובי וברזילי ועמיהו, כי עיקר הוא בעיני שיוהר ברא הגה הן ניצבות חיות לנגד עיני, ב' תוך עולמן הממשי, ושכנוף-האנושי של דורנו שוב לא אוכל לפסוח ע' ליהן ולא שוב אלא שמציאותן בו כבר היא מוחשת יותר ממציאותם של אלפי אנשים אחרים, שאינם ת' יים את חיהם, הממשיים" באותה עוצמה, אינטנסיביות, רגישות-אחר' שים, היות-התגובה, שבה מצטיינים גיבורי "ימי צקלג"; ולא עוד אלא שמדברים הם אלי בלשון מובהקת, המוסרת נאמנה את כל מה שיש להם לומר, לאמתו ולדיוקו, ולא ב' אותה לשון שוקית דלה, המסתירה יתר משמנלה, השאכלונית, המדלי' גת על העיקר ועל האמת, שבה מד' ברים רוב האנשים החיים, באמת", מציות רב יותר מלש "מציאויות" אחרות, שלא-מן-הספרות, שכבר כ' לו וחלפו מן העולם, בשעה שהיא — מציאות זו של "ימי צקלג" — לא תכלה ולא תחלוף, "ימי צקלג" — שעליכן אין זה חשוב באמת אם